

ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

Актуальність теми дослідження: Парламентаризм і становлення демократії мають як важливе наукове значення, так і виняткову роль, адже саме парламент втілює в собі той форум громадської думки, на якому може бути прийнято консенсусне рішення, що влаштовує всі сторони конкурентного політичного процесу. Від розуміння сутнісних ознак сучасного парламентаризму залежить його становлення та функціонування в реаліях нашої держави.

Об'єкт дослідження: парламентаризм.

Предмет дослідження: дізнатися про виникнення парламентаризму в цілому, та інститут його становлення.

Завдання дослідження: розглянути питання виникнення та становлення представницької демократії та інституту парламентаризму.

В українській науці дотепер відсутня системна концепція парламентаризму. Чітко не визначено його основні властивості, не вирішене питання співвідношення загальних і приватних якостей певного державно-правового явища, не сформульоване однакове розуміння його сутності, немає ясних позицій з приводу визначення змісту й обсягу поняття «парламентаризм», його співвідношення з іншими державознавчими поняттями. Неясність у визначенні наукових характеристик розглянутого явища обумовлює його неадекватне відображення в політичній свідомості громадян.

Деякі вчені вважають, що про передумови українського парламентаризму можна говорити, починаючи ще зі скіфської доби. Прихильники іншої точки зору говорять про парламентаризм, починаючи з часів Київської Русі. Нарешті, ще одні дослідники наполягають на зародженні парламентаризму з часів Козацької республіки. При цьому дослідники схиляються до того, що про дане явище можна говорити лише за наявності в історії інститутів народоправства та представницької влади. Отже, розглянемо докладніше аргументи вчених щодо проблеми походження інституту парламентаризму в Україні.

Зародження парламентаризму на українських землях відносять до часів Київської Русі такі дослідники, як Ч.Вайз та П.Кислий. Вони говорять про народне віче тих часів як про своєрідний політичний інститут, «який вирішував з давніх-давен долю народу» [1, с. 42]. Проте віче, хоча і посідало важливе місце в управлінні суспільними справами, з ним мусив рахуватися князь, все ж у ньому не брали участі широкі верстви населення, у ньому засідали, як правило, верхи суспільства [2, с. 220]. Таким чином, попри те, що в період князівської держави віче було наділене досить широким обсягом повноважень - ратифікація міжнародних угод, формування війська, а також ухвалення деяких фінансових та церковно-релігійних питань, вважати його інститутом парламентаризму в повному розумінні цього слова немає підстав.

У другій половині XIV ст. на Київській землі утворилася Литовсько-Руська держава. Це привело до появи на теренах України нових інституцій, серед яких так звані сойми, які мали вузько становий характер (представляли інтереси шляхти) і відігравали роль своєрідних місцевих парламентів.

Водночас відбувався шалений розвиток міст, що приводив до формування міщанства, якому надавалась самоуправа у вигляді магдебурзького права. Жителі міста самостійно обирали міську раду, яка вирішувала питання оборони міст, податкової політики, правопорядку, виконання судових рішень. Крім цих місцевих сеймиків, велике значення мав загальний Сейм, який давав згоду на оголошення війни, регламентував податки, обирав Великого князя. Згодом він перетворився на двопалатний парламент Речі Посполитої.

У середині XVI ст. на Україні з'являється Запорозька Січ. І багато хто з істориків починає відлік зародження українського парламентаризму саме з цієї доби. У Січі існувала Січова Рада, яка була тут вищим органом влади.

Після ліквідації козацтва частина України підпорядковувалась Росії, інша - Австрії. В середині XIX ст. розпочав свою роботу перший австрійський парламент - Рейхстаг, до якого входили й українські депутати, які висували вимоги щодо повернення захоплених земель, законодавчого закріплення права на землю, зменшення податків та запровадження ширшого самоврядування [3, с. 533]. З 1860 р. Галичина та Буковина здобули певну політичну автономію і право на власні парламентські установи - крайові сейми, на чолі яких стояв маршал, що фактично виконував функцію спікера.

22 січня 1918 р. Центральна Рада проголосила IV Універсал, де відзначався той факт, що УНР стає самостійною, незалежною, суверенною державою. Цим же актом Україна проголошувалась парламентською республікою, унітарною і демократичною державою. Законодавчі функції закріплювались за Центральною Радою. Отже, про Центральну Раду як парламентську установу можна говорити, починаючи лише з проголошення четвертого Універсалу, адже саме ним вона наділялась функціями законодавчої та представницької влади [4, с. 100].

Після ліквідації УНР на Україні запанувала радянська влада, яка заперечувала один з основних принципів парламентаризму - поділ влади. На початку 1919 р. була прийнята Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки, згідно з якою органами центральної радянської влади визнавались Всеукраїнський з'їзд Рад Робітничих, Селянських та Червоноармійських депутатів, Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет Рад та Рада Народних Комісарів.

У новій радянській Конституції УРСР 1937 р. зазначалося, що вищим органом державної влади є Верховна Рада Української РСР. Принципово новим положенням був перехід до загальних і прямих виборів. Строк повноважень Верховної Ради становив чотири роки. За багатьма ознаками (функції, структура) Верховна Рада УРСР може вважатись прикладом парламенту. Однак на той час реальним суб'єктом політичної влади була комуністична партія, яка довгий час здійснювала контроль та мала вплив на все суспільство і на Верховну Раду зокрема.

Нова сторінка в українській політичній історії розпочинається з 1990 р., коли вперше за роки радянської влади вибори до Верховної Ради УРСР відбувалися за принципом плюралізму. Найвагомішими документами політичного значення стали «Декларація про державний суверенітет Української РСР» від 16 липня 1990 р. та «Акт проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 р. З ухваленням нової Конституції 1996 р. було остаточно визначено структуру, компетенцію парламенту та інших гілок влади, а відтак і форму державного правління.

Висновок: таким чином, підсумовуючи розгляд історичних умов становлення українського парламентаризму можна зробити такі висновки. Парламентаризм як державно-правова інституція за тривалі століття свого існування пройшов значну еволюцію. Від простих загальних зборів вільного населення держави він перетворився на орган народного представництва, законотворчий орган. Однак, як показує практика парламентаризму в рамках незалежної України, багато моментів в українському парламентаризмі потребують удосконалення.

Список використаних джерел

1. Вайз Ч. Становлення парламентаризму в Україні на тлі світового досвіду / Ч. Вайз, П. Кислий. К. : Абрис, 2000. 414 с.
2. Лашенко Р. Лекції по історії українського права. К. : Україна, 1998. 254 с.
3. Дорошенко Д. І. Нарис історії України . Львів : Світ, 1991. 574 с.
4. Звіркowska В. А. Центральна Рада - спроба українського парламентаризму / В. Звіркowska // Матеріали Всеукр. Єфремових читань. - Черкаси, 1996. - С. 100-103.